

PRIMELE CONTACTE DIPLOMATICE ÎNTRE MIHAI VITEAZUL ȘI HABSBURGI (1594)

Deși supralicitat deceniile anterioare, Mihai Viteazul rămâne un subiect actual, și asta cu atât mai mult cu cât există segmente în care cercetarea a fost deficitară. Este și cazul istoriei diplomatice, în care se încadrează și subiectul nostru.

Efortul militar și diplomatic al lui Mihai Viteazul, alături de Habsburgi în cadrul Ligii Creștine, n-a cunoscut încă o abordare unitară până în prezent. Chiar relațiile bilaterale cu alte state au fost investigate deficitar. Există studii, multe valabile în prezent, pentru relațiile cu Polonia, Roma, Rusia, dar inexplicabil ele lipsesc în privința Habsburgilor.

Într-o lucrare mai extinsă, care a urmărit evoluția gradată a relațiilor diplomatice dintre Mihai Viteazul și Habsburgi pe perioada 1593-1598, am propus fixarea a opt etape pentru aceste relații, urmând ca ele să fie completate ulterior pentru perioada 1598-1601. Studiul de față încearcă să prezinte sintetic etapele II și III, și anume: primul contact direct cu Liga Creștină (februarie 1594) și cel dintâi contact direct cu diplomația habsburgică (iunie 1594), ambele întâlniri desfășurându-se la Alba Iulia.

Etapa a II-a. Primul contact direct cu Liga Sfântă

Prima manifestare deschisă a dorinței de alianță antiotomană a voievodului muntean are loc în februarie 1594, când solii săi și ai Moldovei sunt prezenți la Alba Iulia. Probabil este primul contact de acest fel cu Sigismund Báthory, căci răceala cu care sunt primiți solii români și propunerile lor certifică faptul că asemenea tratative nu mai avuseseră loc¹. Și totuși, cu un an înainte însuși Mihai Viteazul fusese prezent în Transilvania! Nu trebuie să uităm suspiciunile reciproce și teama principelui (care făcea joc dublu) de a nu afla spionii otomanilor despre negocierile cu solii români. Prezența acestora la Alba Iulia este atestată de către Comuleo, solul papal aflat în "turneu diplomatic" prin Țările Române, Polonia și Rusia în interesul Ligii².

Ioan Sârbu considera că Mihai Viteazul și Aron Vodă și-au trimis reprezentanții la Alba Iulia doar după ce au aflat de prezența acolo a lui Comuleo³, dar sursele de care dispunem atestă că solii români au fost cei care au venit cu propunerea alianței ("...mandorno sollecitare questo principe, et instare d'unirsi con tutte loro forze contro il Turco"⁴). Comuleo a asistat la negocierile solilor cu principele și se subînțelege că s-a avansat ideea lărgirii alianței, căci Liga fusese înființată tocmai în acest scop. Dacă nu fusese aflat anterior, acum numele domnitorului muntean a fost cu siguranță cunoscut - prin intermediul rapoartelor lui Comuleo - de către conducătorii de la Praga și Roma ai Ligii.

Relatarea lui Comuleo este foarte laconică și nu putem ști cât de concret s-a vorbit la Alba Iulia despre alianță antiotomană. Cert este însă că solii români au fost primiți cu suspiciune de principe și de curtea sa, principele limitându-se la a le da speranțe ("... ma li trattiene in speranza").

¹ O. Pierling - Fr. Rački, *L. Komulovića izvjestaj i listovi (god. 1593-1594) o poslanstvu u Tursku, Erdelj, Moldavsku i Poljsku (Știrile și scrisorile lui A. Comuleo (1593-1594) despre misiunea în Turcia, Transilvania, Moldova și Polonia)*, în *Starine, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti*, XIV, Zagreb, 1882, p. 93; Șt. Andreescu, *Mihai Viteazul și Roma*, în *Revista Istorică*, V, 1-2, 1994, p.45-46. Pentru neîncrederea în Țările Române, cultivată de Sigismund Báthory, vezi Jan Paul Niederkorn, *Die europäischen Mächte und der "Lange Türkenkrieg" Kaiser Rudolfs II. 1593-1606*, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1993, p.45; Alexander Randa, *Pro Republica Christiana. Die Walachei im "Langen" Türkenkrieg den katholischen Universalmächte (1593-1606)*, Societatea Academică din Roma, München, 1964, p.91-93.

² O. Pierling, *Novi izvori o L. Komuloviću (Noi izvoare despre A. Comuleo)*, în *Starine*, XVI, 1884, p.220, instrucțiunile papale pentru Comuleo, Roma, 21 nov. 1593.

³ Ioan Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, ediție îngrijită de Damaschin Mioc. Cuvânt înainte de Șt. Ștefănescu, Ed. Facla, Timișoara, 1976, p.76.

⁴ Pierling - Rački, *op.cit.*, p.93.

Deși conjunctura era încă nefavorabilă unor proiecte antiotomane foarte concrete, important este faptul că avusese loc primul contact între forțele interesate în purtarea războiului antiotoman. Împăratul și papa aveau nevoie de alianța Țărilor Române, iar dintre acestea Țara Românească a lui Mihai Viteazul se va dovedi decisivă să atace pe otomani chiar lipsită de sprijinul Ligii, împreună doar cu Moldova și, eventual, cu Transilvania.

Etapa a III-a. Primul contact direct cu diplomația habsburgică

După întâlnirea din februarie, în iunie 1594 are loc - tot la curtea princiară ardeleană - primul contact direct al solilor lui Mihai Viteazul cu aparatul diplomatic imperial⁵: Ioan de Marini Poli (Raguseus), trimisul împăratului, trecea prin Alba Iulia în drum spre Iași, unde urma să semneze în numele stăpânului său tratatul cu Aron Vodă al Moldovei; Radu Buzescu era trimis de Mihai pentru noi tatonări antiotomane pe lângă principele Sigismund. Astfel începe să se închege sistemul de alianțe antiotomane, căci Sigismund se afla în tratative avansate cu Curtea de la Praga⁶, iar Mihai trimitea odată cu Radu Buzescu pe Stroe, fratele acestuia, cu o misiune similară la domnitorul Moldovei⁷.

Este greu de crezut că Mihai ar fi putut afla despre venirea lui Marini Poli la Alba Iulia și de aceea acceptăm afirmația categorică a lui A.D. Xenopol că întâlnirea lui Marini Poli cu Radu Buzescu a fost întâmplătoare⁸. Același autor subliniază importanța inițiativei domnului muntean de a negocia alianța antiotomană, trimițându-și reprezentantul în Transilvania, pentru a trata chiar și numai cu principele.

Pentru înțelegerea momentului "iunie 1594" avem la dispoziție un document excepțional: raportul către împărat, întocmit de Marini Poli la sfârșitul anului 1594, cu privire la călătoria sa diplomatică ce a inclus și Transilvania și Moldova⁹. Acesta a întâlnit în capitala ardeleană pe "[il] Imbasciator di Principe mihaillo vaiuoda dilla Valachia Transalpina", cu care "alungo ragionamento trataimo di molde ardue cose", decidând ca, împreună cu Comuleo ("Reverendissimo Legato, di Papa"), să meargă în Țara Românească pentru un contact direct cu Mihai Viteazul. Tot aici aflăm că solul papal avea "breve di Papa per quel Principe" și că Marini Poli i-a arătat lui Radu Buzescu "lettere et patente di V[ostra] M[aiesta] Caes[area]", probabil scrisori de acreditare sau instrucțiuni imperiale, pe care acesta le-a "cercetat cu toată cinstirea". În continuare, Marini Poli relatează despre negocierile propriu-zise, în urma cărora s-a stabilit ca cele trei state românești să lupte împreună contra turcilor, "uniti e confederati con V[ostra] M[aiesta] Caes[area] et tuta la Christianita" și s-a fixat mărimea trupelor care urmau să fie echipate de aliați. În cele din urmă s-au descoperit "alcuni tradimenti", așa încât Marini Poli și Comuleo n-au mai îndrăznit să meargă la Mihai, considerând că acesta nu are "asufficienza la guardia di Ungari si come Aaron Vaivoda". Aceasta deși el îi chema "con gran instancia" printr-o scrisoare (!), pe care Marini Poli o trimisese deja împăratului. În finalul raportului său, el menționează că cele relatate mai sus fuseseră cuprinse într-o scrisoare redactată la 13 iulie în Moldova și trimisă împăratului prin iezuitul Alfonso Carrillo, solul lui Sigismund Báthory la Praga.

Insistăm mai mult asupra acestui raport deoarece ne oferă informații extrem de prețioase cu privire la primul contact direct al Imperialilor cu diplomația lui Mihai Viteazul. Scrisoarea pe care Papa o trimite acestuia prin Comuleo s-a pierdut din păcate, dar ea certifică faptul că voievodul muntean devine cunoscut și intră în sfera de interes a Papalității, fiind considerat (evident în urma tratatelor din

⁵ A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ediția IV. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.133; I. Sârbu, *op.cit.*, p.83; N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, *Viteji*, Tip. Datina Românească, București, 1937, p.276.

⁶ I. Sârbu, *op.cit.*, p. 74-76; Petre P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Fundația Regele Carol I, București, 1936, p.37.

⁷ *Istoria Țării Românești. 1290-1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, Ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Ed. Academiei, București, 1960, p.55 (Mai departe, prescurtat: *Letopiseșul*).

⁸ A.D. Xenopol, *op.cit.*, p.133.

⁹ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, III-1, București, 1880, p.202-203 (mai departe prescurtat: Hurmuzaki, *Documente*); traducerea românească (parțială) în *Călători străini despre Țările Române*, III, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodceanu, Ed. Științifică, București, 1971, p.249 (mai departe prescurtat: *Călători*).

Transilvania din februarie 1594) potențial aderent la Ligă. Foarte interesantă trebuie să fi fost scrisoarea (pierdută și ea) prin care Mihai Viteazul chema la curtea sa pe Marini Poli. Ea ne pune în fața unor semne de întrebare: despre ce fel de scrisoare este vorba, cui îi era de fapt adresată? Putea Mihai să fi aflat anterior despre venirea la Alba Iulia a diplomatului raguzan și s-o fi adresat chiar lui? Este semnificativă de asemenea bunăvoința solului muntean față de Marini Poli și insistența cu care îl invită în Țara Românească. Amintim că instrucțiunile imperiale sugerau posibilitatea călătoriei și în acea țară, dacă Marini Poli o considera necesar¹⁰.

Trădările descoperite și care nu le-au permis reprezentanților Ligii să meargă în Țara Românească au mai multe explicații. La suspiciunea justificată a apuseanului față de o țară percepută ca o simplă provincie otomană¹¹ se adaugă foarte probabilele intrigi și zvonuri lansate de principele Sigismund pentru a împiedica contactul direct între Habsburgi și Mihai Viteazul. Afirmând că Mihai nu are "gardă ungurească", Marini Poli exprimă o realitate interesantă, aceea că garda de mercenari maghiari (ardeleni) a lui Aron Vodă asigură în bună măsură dependența lui de Transilvania. Lui Mihai lipsindu-i o asemenea "tutelă", era mai greu de controlat. Acest lucru se va vedea cu claritate în evoluția ulterioară a relațiilor dintre cele două Țări Române și Transilvania. Dar se pare că Marini Poli însuși avea motive personale să nu meargă în Țara Românească (și în Moldova), unde mai fusese cu ani în urmă, ocupând unele dregătorii, intrigând și implicându-se în unele nereguli financiare¹².

N. Iorga are o părere diferită de restul istoriografiei românești: el consideră că în "alcuni tradimenti" trebuie să vedem opoziția boierimii muntene filoturce față de încercările de alianță cu Habsburgii¹³. Ni se pare însă îndoielnic ca Mihai Viteazul să își fi făcut publice opțiunile procreștine în momentul când nici nu știa că Radu Buzescu avea să întâlnească la Alba Iulia pe Marini Poli.

Interesante sunt informațiile oferite de cronicile contemporane. *Letopisețul Cantacuzinesc* menționează prezența lui "Radul clucer Buzescul" la curtea lui "Batâr Jicmon", dar nu ne spune nimic că s-ar fi întâlnit acolo cu vreun sol al împăratului¹⁴. În schimb, *Cronica* lui Balthasar Walter nu pomenește deloc tratativele austro-muntene ci doar că, la întoarcerea sa din misiunea de la Moscova, Comuleo se oprește la Aron Vodă și Sigismund, reușind să-i convingă de necesitatea aderării la Ligă Creștină¹⁵. Care sunt cauzele lipsei din cele două scrieri interne (!) contemporane a unor episoade atât de importante pentru lupta antiotomană a lui Mihai? Singurul răspuns posibil pare acela că negocierile antiotomane ale domnitorului au fost cunoscute de un cerc foarte restrâns de persoane. Totuși Miron Costin știa că Mihai "singur a năzuit la Bator ... și au trimis soli și la împăratul nemțesc"¹⁶. Ce trebuie să înțelegem prin "soli"? Este vorba de scrisorile trimise de Mihai împăratului prin Marini Poli (iunie 1594) sau prin solia moldoveană de la Praga (septembrie 1594), este o confuzie a cronicarului sau este vorba de vreun sol necunoscut nouă din alte surse? Înclinăm să acceptăm prima variantă, fiind deocamdată singura atestată documentar.

Deși necunoscute surselor contemporane din Muntenia, aceste negocieri sunt cunoscute surselor papale și imperiale, corespondența lui Marini Poli și Comuleo nefiind confidențială.

Încă de la începutul lor (februarie și iunie 1594, la Alba Iulia), raporturile domnitorului muntean cu Liga și în special cu Rudolf al II-lea sunt îngreunate de preocuparea constantă a principelui ardelean de a le intermedia (adică de a le controla, de a profita de pe urma lor): de la alimentarea nejustificată a neîncrederii în Mihai (cazul cel mai relevant sunt acele "alcuni tradimenti" prezentate mai sus) și până la a-i opri sub diverse pretexte solii trimiși la Praga. Până la începutul anului 1597, aceste relații aproape nu există (cu mici și interesante excepții - le vom trata pe parcursul expunerii noastre), căci Sigismund

¹⁰ Hurmuzaki, *Documente*, III-1, p.186, instrucțiunile împăratului către Marini Poli, Praga, 7 martie 1594.

¹¹ A.D. Xenopol, *op.cit.*, p.135.

¹² Pentru viața lui Marini Poli și prezența sa în Țările Române, vezi prezentarea Mariei Holban în *Călători*, III, p.231-244.

¹³ N. Iorga, *op.cit.*, V, p.276.

¹⁴ *Letopisețul*, p.55.

¹⁵ *Cronica* lui Balthasar Walter, în *Thesauru de monumente istorice pentru România*, tom I, București, 1862, p.10-11.

¹⁶ Miron Costin, *Opere*, Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de Petru P. Panaitescu, Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, București, 1958, p.47.

tratează la Praga și în numele lui Mihai Viteazul - cu de la sine putere. Ceea ce se află la Praga, Viena sau Roma despre faptele voievodului muntean nu este decât versiunea principelui ardelean. Acesta dorea, din orgoliu și din interese matrimoniale, să își creeze la Praga și la alte curți regale europene o imagine cât mai bună¹⁷.

Raporturile diplomatice și militare de la Dunărea de Jos sunt decisiv influențate de evenimentele din vara anului 1594, când negocierile aflate sub semnul lui "Respublica Christiana" se aflau într-o fază finală. Habsburgii s-au implicat concret în lupta antiotomană din acest spațiu doar prin tratatul defensiv semnat cu Moldova la 16 august 1594¹⁸. Aceasta nu a împiedicat însă desfășurarea între Țările Române a unor intense contacte diplomatice (neatestat direct în documente), fără de care colaborarea militară românească din timpul insurecției este de neconceput.

Un factor care credem că a contribuit decisiv la intensificarea contactelor diplomatice interromânești a fost răbufnirea din vara anului 1594 a opoziției nobiliare (boierești) filoturce, îndreptată contra alianței cu Liga. În Moldova, Aron Vodă încercase să obțină bunăvoința cancelarului polon Zamoyski, dar acesta foarte probabil că l-a trădat la Constantinopol pentru tratative cu Transilvania și cu Imperiului¹⁹. Aron a intrat în panică în fața iminentei invazii a tătarilor (trimiși de turci) și a cazacilor. Aceștia din urmă veneau ca "aliați" antiotomani, dar imposibil de controlat - o va încerca, prin promisiuni și subsidii, și Comuleo²⁰. La toate acestea se adăugau agitațiile interne ale boierilor filoturci.

În Transilvania, principele este pe punctul de a fi detronat de partida credincioasă sultanului (condusă de vărul său Balthasar, I. Bornemisza, Kovácsóczy, Francisc Kendy, Ioan Porro)²¹, fără a fi nevoie de vreo lovitură de stat, căci însuși principele ajută intrigile rivalilor săi prin veșnica sa indecizie (pregătirea de a pleca în pelerinaj la Loreto, retragerea grăbită în cetatea de la Ciceu). Încurajat de magnații habsburgofili din "părțile vestice" (Gaspar Kornis, Ștefan Bocskay), el revine în forță la Cluj și la sfârșitul lunii august și începutul lunii următoare execută foarte curajos pe capii rebeliunii nobiliare²².

În privința lui Sigismund Báthory, trebuie remarcat faptul că opiniile sale prohabsburgice (și acelea foarte nesigure) nu erau deloc împărtășite de Stările ardeleni. Ele aveau în vedere o republică nobiliară de tip polon, dar conjunctura internațională și mai ales pericolul otoman, care amenința real securitatea Transilvaniei, a menținut până în anii 1596-1597 liniștea în viața politică a Transilvaniei. Deci, în luarea deciziilor prohabsburgice și antiotomane, principele nu avea asentimentul decât a unei părți minoritare a Stărilor²³.

Pentru Țara Românească nu avem informații despre manifestarea violentă a vreunei opoziții filoturce, lipsa ei putând fi explicată prin secretul în care își păstra Mihai proiectele și negocierile sale

¹⁷ Document din 1594 în Biblioteca Madridului (*Arhiva Istorică*, I, 2, p.150), apud A.D. Xenopol, *op.cit.*, p.134, nota 2; Hurmuzaki, *Documente*, III-2, p.50-51, raport venețian, Regensburg, 20 sept. 1594; scrisoarea lui S. Báthory către A. Carrillo, Alba Iulia, 22 nov. 1594, în Veress Endre, *Carrillo Alfonz, Jesuita - atya. Levelzése és iratai (1591-1618)*, în *Monumenta Hungariae Historica*, vol. XXXII, Tip. Athenaeum, Budapest, 1906, p.92; Hurmuzaki, *Documente*, XII-1, p.18, S. Báthory arhiducelui Mathias, Alba Iulia, 23 nov. 1594; *Ibidem*, III-2, p.65, raport venețian, Praga, 13 dec. 1594; *Ibidem*, p.404, memoriul lui S. Genga către Papa, 1595; *Ibidem*, III-1, p. 231, analele lui Fugger, 1595 [10 apr.]; scrisoarea lui Marini Poli către împărat, Praga, aug. 1595, în Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV, *Acte și scrisori (1593-1595)*, Cartea Românească, București, 1932, p.250; *Ibidem*, p.263, S. Báthory lui J. Zamoyski, Alba Iulia, 18 aug. 1595; Hurmuzaki, *Documente*, III-2, p. 410-412, instrucțiunile papale către contele Ludovic Angosciola, Roma, 23 ian. 1596. Varianta constant ardeleană a evenimentelor a ajuns până în Spania, unde ea a dat naștere unei literaturi "antiotomane" destul de bogate; vezi Eugen Denize, *Imagini spaniole ale domniei lui Mihai Viteazul*, în *Revista Istorică*, tom I, 5, 1990, p.457-469.

¹⁸ Semnat la Iași de Aron Vodă cu Marini Poli, publicat în Hurmuzaki, *Documente*, III-1, p.193-194. Vezi Josef Macůrek, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému Moři na sklonku 16 stol. (Lupta Poloniei și Habsburgilor pentru ieșirea la Marea Neagră la sfârșitul secolului al XVI-lea)*, Praha, 1931, p.4-6; J.P. Niederkorn, *op.cit.*, p.46.

¹⁹ I. Sârbu, *op.cit.*, p.81.

²⁰ *Ibidem*, p.80-83.

²¹ A.D. Xenopol, *op.cit.*, p.134, 167.

²² *Ibidem*, p.134; I. Sârbu, *op.cit.*, p.60-61; N. Iorga, *Istoria Românilor*, V, p.277.

²³ J.P. Niederkorn, *op.cit.*, p.43-44.

antiotomane²⁴. În plus, solia lui Radu Buzescu fusese secretă²⁵ (sau cel puțin finalitățile ei antiotomane): chiar și sfatul cu boierii, când s-a decis ridicarea contra turcilor, trebuie să fi fost secret, căci insurecția de la 13 noiembrie 1594 a constituit o mare surpriză pentru turci, chiar și pentru cei aflați în preajma curții domnești muntene. Un singur argument contrar ar putea fi adus, și anume acele "tradimenti" din iunie 1594 pe care N. Iorga le-a considerat manifestarea boierimii filoturce față de tratativele cu Imperialii²⁶.

Cu toate acestea, Rudolf al II-lea își permitea să anunțe Stările Ungariei că nu numai Transilvania, ci și Valahia și Moldova s-au ridicat contra jugului turcesc²⁷. Ne punem întrebarea cât știa împăratul în octombrie 1594 despre pregătirile concrete ale Țărilor Române de ridicare antiotomană? Cel puțin în privința Țării Românești trebuie să fim foarte circumspecți, căci este probabil ca folosirea numelui ei să se încadreze în clișeu "Moldavia et Valachia"! Oricum, declarația sa trebuie privită ca o mare imprudență deoarece fidelitatea Stărilor ungare era nesigură, în condițiile în care înșiși generalii imperiali de pe frontul din Ungaria corespondau amical cu Sinan Pașa și cu alți comandanți otomani, lucru despre care împăratul fusese informat de către Alfonso Carrillo și Marini Poli²⁸.

Privind în ansamblu cele două etape de relații diplomatice investigate pe parcursul prezentului studiu, se observă preocuparea domnitorului Țării Românești de a se încadra în rețeaua diplomatică a Ligii Creștine, în primul rând prin intermediul Habsburgilor. Aceștia, nesiguri în privința situației politice de la sudul Carpaților, sunt în principiu circumspecți (totuși Marini Poli era dispus la o deschidere a Ligii în direcția Țării Românești), dar diplomația lor era dependentă de informațiile (interesate) oferite de Transilvania, a cărei clasă politică era preocupată, împreună cu principele ei, să intermedieze relațiile dintre Țara Românească și Imperiali.

RADU MĂRZA
Universitatea "Babeș-Bolyai"
Cluj-Napoca

DIE ERSTEN DIPLOMATISCHEN BEZIEHUNGEN ZWISCHEN MICHAEL DER TAPFERE UND HABSBURGEN (1594)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser forscht mit der Hilfe der Fachbibliographie und im Geist der heutigen rumänischen Geschichtsschreibung die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Fürsten Michael der Tapfere (1593-1601) und Habsburgern. Es probiert eine Syntese der zweiten und dritten Etappe der diplomatischen Beziehungen: die erste Fühlung mit der "Heiligen Liga" und die erste direkte Fühlung mit der habsburgischen Diplomatie.

Es würdigt die diplomatische und politische Anstrengung des Fürsten Michael der Tapfere für einen Platz in den diplomatischen Interessen der "Heiligen Liga" mit der Hilfe der Habsburger, welche aber vor dem politischen Zustand aus der Walakei sehr "vorsichtig" gewesen waren.

²⁴ Hurmuzaki, *Documente*, III-2, p.404.

²⁵ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p.128.

²⁶ Vezi nota 36.

²⁷ Hurmuzaki, *Documente*, III-1, p.196, rescriptul lui Rudolf către Stările Ungariei, Praga, 7 oct. 1594.

²⁸ *Ibidem*, p.203-204, raportul lui Marini Poli către împărat, 1594-1596.